
INFORMACJE

EDWARD MATUSZAK
Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Oddział w Poznaniu

POLSKIE DORADZTWO ROLNICZE WOBEC NOWYCH WYZWAŃ W RAMACH UE

Pod takim tytułem w Sali Kolumnowej Sejmu RP odbyła się w dniu 7 grudnia 2010 roku konferencja, w której uczestniczyli: posłowie, Tadeusz Nalewajk – podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Maria Sondij Korulczyk – dyrektor Departamentu Doradztwa, Oświaty Rolniczej i Nauki, przedstawiciele instytutów badawczych i uczelni, dyrektorzy Departamentów Rozwoju Wsi i Rolnictwa Urzędów Marszałkowskich, dyrektorzy jednostek doradztwa rolniczego, przedstawiciele Izb Rolniczych, dyrektorzy i nauczyciele szkół rolniczych prowadzonych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Organizatorami konferencji byli:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie,
- Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk,
- Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.

Celem konferencji była dyskusja nad zadaniami jednostek doradztwa rolniczego, w tym również zadaniami wynikającymi z reformy Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku. Konferencja była okazją do wymiany doświadczeń i poglądów dotyczących funkcjonowania jednostek doradztwa rolniczego nadzorowanych od ponad roku przez Urzędy Marszałkowskie. W związku ze zmienioną podległością i nowymi zadaniami dla doradztwa rolniczego dużo miejsca w referatach i dyskusji poświęcono polepszeniu warunków funkcjonowania i większej efektywności pracy jednostek doradztwa rolniczego. Otwierając konferencję podsekretarz stanu Tadeusz Nalewajk podkreślił rolę doradztwa rolniczego w podnoszeniu konkurencyjności polskiego rolnictwa. Wyraził przekonanie, że zmiana podległości ośrodków doradztwa rolniczego nie powinna przyczynić się do zmniejszenia efektywności pracy służb doradczych. Wskazał również na coraz to nowe zadania dla doradztwa związane z potrzebą konkurencyjności polskiego rolnictwa i nowymi wymaganiami jakościowymi w stosunku do produktów rolniczych.

Program konferencji obejmował następujące wystąpienia:

- „Nauka i transfer wiedzy w doradztwie rolniczym” – dr hab. inż. Eugeniusz Chyłek, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- „Aktualny stan rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce – szanse i zagrożenia” – prof. dr hab. Józef Kania, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie,
- „Doradztwo rolnicze w perspektywie wyzwań globalnych wobec wsi i rolnictwa” – prof. dr hab. Katarzyna Duczkowska-Małyśz, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie;
- „Perspektywy rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce w świetle nowych wyzwań i reformy WPR” – dr Mirosław Drygas, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie;
- „Doradztwo rolnicze jako instrument innowacyjności na obszarach wiejskich i w rolnictwie” – prof. dr hab. Andrzej P. Wiatrak, Uniwersytet Warszawski;
- „Potrzeby doradcze w świetle opinii rolników” – prof. dr hab. Sławomir Zawisza, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy;
- „Problemy doradztwa rolniczego w optyce Parlamentu Europejskiego” – dr inż. Czesław Siekierski, Parlament Europejski.

Dr hab. Eugeniusz Chyłek w swoim referacie wskazywał na szeroki zakres oddziaływania czynników zewnętrznych kształtujących efektywność funkcjonowania doradztwa rolniczego, w tym między innymi: uwarunkowania formalno-prawne, kapitał ludzki i jego jakość, dostęp do informacji i nowoczesnych technik komunikowania się, dostęp do informacji wynikających z badań naukowych, źródło i zakres finansowania, a także potrzeby i oczekiwania odbiorców usług doradczych. Jako strategiczny cel doradztwa rolniczego wspieranego przez transfer wiedzy i innowacji z nauki wskazał poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa. Założeniem WPR po 2013 roku jest zaspokojenie przez rolnictwo rosnących potrzeb żywnościowych i poza żywnościowych z równoczesnym zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Zwiększanie produktywności ziemi i efektywności ekonomicznej w rolnictwie jest niemożliwe bez wdrażania nowych technologii produkcji. Polepszenie współpracy między nauką i praktyką rolniczą będzie niezbędne, a potrzeba wdrażania nowych technologii produkcji silniejsza niż dotychczas. Komisja Europejska w trakcie specjalnego posiedzenia ds. rolnych w dniu 6 grudnia 2010 roku zaproponowała rozszerzenie zakresu systemu doradztwa rolniczego (FAS – Farm Advisory Service), utworzonego w państwach członkowskich UE na mocy rozporządzenia Rady (WE) 73/2009 o nowe kompetencje z zakresu usług doradczych dotyczące zrównoważonego rozwoju rolnictwa oraz zarządzania gospodarstwem rolnym. Wdrożenie tych propozycji oznacza rozszerzenie możliwości częściowego finansowania usług doradczych dla rolników z tego zakresu, z działania „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów” w ramach PROW 2007-2013¹.

¹ Podobną propozycję przedstawiła Pani Ige Van Oost – przedstawicielka Komisji Europejskiej DG AGRI D3 – w trakcie konferencji organizowanej przez MRiRW w Warszawie w dniach 8-9 lutego 2011 roku nt. Systemu doradztwa Rolniczego (FAS).

Prof. Józef Kania skupił się w swoim wystąpieniu na organizacji doradztwa rolniczego w Polsce, wskazując na bardzo duże zróżnicowanie liczby doradców na 1 gospodarstwo pomiędzy województwami. W tabeli 1. ukazano dane liczbowe świadczące o tym zróżnicowaniu.

Tabela 1

Liczba doradców i koszt doradztwa w 2009 r. w województwach

Województwo	Liczba gospodarstw na 1 doradcę w 2009 roku			Liczba doradców w przeliczeniu na biuro powiatowe	Koszt doradztwa w przeliczeniu na doradcę (tys. zł)
	> 1 ha UR	>2 ESU	>4 ESU		
POLSKA	367	202	123	12,1	66,6
Dolnośląskie	203,2	203,2	74,7	11,0	53,2
Kujawsko-pomorskie	325,5	242,8	187,5	10,8	86,8
Lubelskie	589,8	328,7	171,0	15,3	72,5
Lubuskie	197,0	114,3	63,2	8,6	83,6
Łódzkie	486,0	281,2	168,7	12,5	59,4
Małopolskie	581,3	175,7	67,1	11,6	59,3
Mazowieckie	417,9	260,3	159,7	13,6	61,8
Opolskie	300,0	176,5	123,4	8,5	76,2
Podkarpackie	365,2	86,5	28,3	16,3	46,7
Podlaskie	364,7	241,3	165,8	16,6	61,1
Pomorskie	203,8	136,9	97,3	11,9	107,5
Śląskie	389,8	148,4	80,4	7,6	83,2
Świętokrzyskie	488,3	232,0	103,7	14,2	62,2
Warmińsko-mazurskie	243,4	167,0	122,9	9,3	61,4
Wielkopolskie	430,5	207,8	156,9	13,4	64,1
Zachodnio-pomorskie	187,5	131,2	93,7	8,4	80,9

Źródło: Dane z referatu J. Kani.

Średnia liczba gospodarstw przypadająca na 1 doradcę jest bardzo duża i wielokrotnie przewyższa tego typu wskaźniki w krajach UE i zalecaną przez Bank Światowy wielkość = 80 gospodarstw na 1 doradcę. Liczby te są również bardzo zróżnicowane w województwach, co świadczy o nierównej proporcji zatrudnienia. Przy dalszym spadku zatrudnienia pomoc dla rolników może okazać się dalece niewystarczająca. Środki finansowe otrzymywane w formie dotacji stanowią mniej niż 50% kosztów funkcjonowania jednostek doradztwa rolniczego, co wskazuje, że doradztwo nie jest już doradztwem państwowym. W nomenklaturze naukowej doradztwo jest zatem obecnie doradztwem półautonomicznym.

System doradztwa na szczeblu krajowym wydaje się niespójny:

- 16 WODR podlega 16 sejmikom wojewódzkim, finansowanym przez 16 wojewodów, a nie marszałków. Możliwości finansowania ODR przez Marszałków są obecnie bardzo ograniczone, a nawet niemożliwe,
- zadania realizowane przez sejmiki województwa i rady społeczne doradztwa rolniczego są dublowane,

- na szczeblu krajowym brak jest jednostki koordynującej, a CDR pełni głównie funkcję szkoleniową dla doradców.

Dalszy scenariusz jak wynika z badań dotyczących tych procesów w krajach UE, to kolejne obniżanie dotacji budżetowej, redukcja kadr i pełna prywatyzacja lub komercjalizacja doradztwa.

Prof. Katarzyna Duczkowska-Małysz również podkreślała w swoim wystąpieniu znaczenie doradztwa dla rolników, szczególnie w okresie przemian dokonujących się w rolnictwie i na polskiej wsi. Nowe obszary zadań (oprócz zadań w sferze poprawy konkurencyjności samej produkcji rolniczej) i możliwości rolnictwa i wsi wskazywane jako ważne (lub priorytetowe) w propozycji zmian WPR po 2013 roku, to między innymi zapewnienie społeczeństwu przez wieś i rolnictwo specyficznych usług o charakterze dóbr publicznych, takich jak: ochrona różnorodności przyrodniczej i kulturowej, zachowanie pejzażu wiejskiego, zachowanie wiejskiego stylu życia, zachowanie żywotność obszarów wiejskich, możliwości realizacji nowych funkcji wsi czy zazielenianie Wspólnej Polityki Rolnej. Źródłem wyzwań dla rolnictwa i tym samym dla doradztwa będą oczekiwania odbiorców usług doradczych wynikające ze zmian w otoczeniu rolnictwa. Nie mniej ważnym dla doradztwa będą wyzwania wynikające ze zmian w otoczeniu samego doradztwa rolniczego. W podsumowaniu podkreśliła, że:

- żaden kraj nie modernizował swojego rolnictwa bez doradztwa,
- dyskusja o modelu doradztwa jest spóźniona – nie ma obecnie ani potrzeby ani możliwości aby przywrócić rangę doradztwa państwowego,
- nie wypracowano modelu doradztwa, który wspartby procesy modernizacji rolnictwa i zmian funkcji wsi w ich dostosowaniu do wyzwań.

Dr Mirosław Drygas wskazywał na wyzwania wynikające ze Strategii UE 2020 i oparcie realizacji jej celów na sektorze badań i rozwoju (gospodarka oparta na wiedzy i innowacyjności), w celu wytwarzania europejskiej wartości dodanej oraz zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju. Sprostanie wyzwaniom wymaga podjęcia działań wyprzedzających we wszystkich sektorach gospodarki. Zmusza również do podjęcia działań dostosowawczych i rozwojowych w sektorze rolnym. Doradztwo rolnicze, jako ogniwo Systemu Wiedzy i Informacji Rolniczej, ma w tej kwestii ogromną rolę do odegrania, wynikającą z wieloaspektowych zmian zachodzących w otoczeniu sektora wsi i rolnictwa. W kontekście tych nowych zadań sformułował w formie pytań do dyskusji następujące zagadnienia:

1. Czy instytucje doradztwa rolniczego nie stają po raz kolejny w ostatnim dwudziestolecu przed koniecznością sformułowania nowego paradygmatu rozwoju?
2. Czy zadania aktualnie realizowane przez instytucje doradztwa rolniczego odpowiadają w pełni potrzebom rolników i innych mieszkańców wsi?
3. Czy doradztwo nie powinno pełnić nowych funkcji, dostosowujących jego zadania do zmieniających się uwarunkowań w globalnym świecie?

4. Czy w warunkach postępującego procesu dezagraryzacji wsi doradztwo nie powinno rozszerzyć swojego obszaru działań na problemy wsi?

Prof. Andrzej P. Wiatrak skupił się w swoim wystąpieniu głównie na zagadnieniach wdrażania innowacji w rolnictwie i roli doradztwa w tym zakresie. W systemowych rozwiązaniach doradztwa, jest ono częścią *systemu wiedzy i informacji rolniczej*, w ramach którego realizuje (oprócz innych) dwa ważne zadania, a mianowicie: wskazuje kierunki badań wynikające z potrzeb praktyki rolniczej i uczestniczy we wprowadzaniu innowacji. W Polsce generalnie brakuje środków na badania. Badania dla potrzeb rolnictwa i obszarów wiejskich są w większości finansowane z budżetu państwa. Rozdrobnione i słabe ekonomicznie gospodarstwa nie są w stanie wygenerować środków na zamówienie po stronie nauki badań, które wskazywałyby i ułatwiały rozwiązywanie bieżących problemów praktyki rolniczej. Jednocześnie jest niedostateczne zainteresowanie rolników i mieszkańców wsi wprowadzaniem innowacji. W związku z tym istnieje potrzeba ich wspomagania poprzez system doradztwa. Podstawą upowszechniania innowacji w agrobiznesie i na obszarach wiejskich powinien być model popytowo-podażowy procesu badań naukowych, wspomagany przez siły instytucjonalne, a zwłaszcza system doradztwa. Punktem wyjścia stosowania tego modelu powinna być polityka rolna i wiejska w połączeniu z polityką naukową, wraz z określeniem kierunków i sposobów wspierania badań oraz zadań doradztwa.

Prof. Sławomir Zawisza – w swoim wystąpieniu skupił się przede wszystkim na doradztwie z punktu widzenia potrzeb rolników. Wystąpienie skupiało się wokół następujących tez:

1. Potrzeba doradcza zmienną jest.
2. Nie ma takiego absurdu, które nie dotknęłoby doradztwa rolniczego w Polsce.
3. Wszystkie drogi prowadzą rolników do WODR.

Potrzeby i oczekiwania rolników wobec doradztwa zmieniały się wraz ze zmianami otoczenia, w którym funkcjonowały gospodarstwa. Na potrzeby wpływ miał zawsze: poziom rozwoju gospodarstw, przygotowanie rolników do gospodarowania, otoczenie gospodarcze. Na każdym etapie rozwoju wsi i rolnictwa rola doradztwa była nieco inna. Obecnie doradztwo rozumiane jest jako system profesjonalnego wsparcia rolników, którego celem jest zaspakajanie oczekiwań i potrzeb rolników.

Dla prawidłowego rozwoju doradztwa rolniczego potrzebne jest:

1. Stworzenie jednolitego Krajowego Systemu Doradztwa Rolniczego opartego na WODR oraz CDR jako jednostce wiodącej (ODR powinny podlegać bezpośrednio CDR).
2. Ustabilizowanie struktur organizacyjnych doradztwa rolniczego.
3. Zaprzestanie modyfikacji struktur doradczych w zakresie podległości służbowej.

4. Zapewnienie ciągłości rozwoju, co umożliwi prawidłową ewolucję struktur doradztwa rolniczego w następnych latach.
5. Oparcie dalszego rozwoju na tradycji i dotychczasowych osiągnięciach (został stworzony model państwowego doradztwa rolniczego, które powinno ewoluować w kierunku stopniowej komercjalizacji usług).

Doradztwo rolnicze powinno być:

1. Niezależnym systemem wparcia profesjonalnego dla rolników (niezależnym od zmiennej koniunktury w instytucjach władzy).
2. Organizacją doradczą o statusie państwowym i o jednolitych strukturach krajowych.
3. Uczestnikiem otwartego rynku usług doradczych i konkurować z innymi instytucjami o środki finansowe na swoją działalność (UE, krajowe, regionalne i inne).
4. Organizacją składającą się z WODR posiadających osobowość prawną.
5. Organizacją oferującą pakiety usług bezpłatnych (finansowanych przez zleciennodawców programów doradczych, w tym: UE, krajowych, regionalnych, instytucjonalnych i innych).
6. Organizacją oferującą pakiety usług odpłatnych (finansowanych przez samych rolników, jako klientów organizacji doradczej).
7. Organizacją współpracującą z innymi instytucjami działającymi na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa na zasadach wzajemnych korzyści (bez podporządkowania służbowego).

Wszystkie drogi prowadzą rolników do WODR, gdyż wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (WODR) są:

1. Organizacją doradczą będącą w Polsce spadkobiercą rozwoju i ewolucji doradztwa rolniczego od prądródeł funkcjonowania – są więc nośnikiem wypracowanych przez wiele dziesięcioleci form organizacyjnych oraz sposobów wsparcia doradczego dla rolników.
2. Instytucją mającą ugruntowaną pozycję w środowiskach wiejskich oraz wśród rolników dysponujących gospodarstwami o rozwojowym potencjale.
3. Organizacją doradczą, w oparciu o którą można budować dalszy rozwój doradztwa rolniczego w Polsce.
4. Organizacją doradczą, która posiada największy potencjał i doświadczenie we wspieraniu przemian wsi i rolnictwa w kraju.
5. Instytucją cieszącą się największym zaufaniem wśród rolników oraz posiadającą najwyższe oceny kompetencji w zakresie wsparcia doradczego w kraju.
6. Instytucją, której dorobku i osiągnięć nie można zaprzepaścić nieroztropnymi decyzjami zmieniającymi jej usytuowanie w strukturach krajowych, regionalnych i lokalnych.

Dr Czesław Siekierski – poseł Parlamentu Europejskiego – w swoim wystąpieniu powiedział m. in., że propozycje zmian we Wspólnej Polityce Rolnej (WPR)

po 2013 roku – zarówno zmian o charakterze merytorycznym, jak również zasad i kierunków jej finansowania w następnych perspektywach finansowych – są także dyskutowane w Parlamencie Europejskim. Główne kierunki zmian, w tym odniesieniu do doradztwa rolniczego, zostały określone w raporcie po przeglądzie WPR. Zostały one przybliżone we wcześniejszych wystąpieniach na tej konferencji. Parlament Europejski opowiada się za utrzymaniem WPR, a Polska aktywnie uczestniczy i bierze udział w pracach nad przyszłym kształtem WPR i powiązaną z nią polityką wobec obszarów wiejskich. Jaki będzie ostateczny jej kształt będzie to zależało w dużym stopniu od możliwości finansowych UE, w tym także tempa wychodzenia z obecnego kryzysu gospodarczego. Propozycje Polski składane przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi są popierane przez wiele państw członkowskich UE, lecz decyzje ostateczne wymagają wielu dyskusji i czasu, aby wypracować wspólne stanowisko w tym zakresie.

W dyskusji głos zabrali:

1. **Zygmunt Kiersz** – dyrektor Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, który przedstawił strukturę dochodów wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego, kwotę dotacji w przeliczeniu na 1 doradcę, kwotę przychodów z działalności gospodarczej, liczbę porad udzielanych rolnikom, zakres ilościowy pomocy doradczej rolnikom w opracowywaniu aplikacji dla rolników potrzebnych do uzyskania różnych form pomocy finansowej.
2. **Marek Mrówczyński** – dyrektor Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu, wskazując na potrzebę przygotowania doradców do realizowania nowych zadań od 2014 roku wynikających ze zmiany ustawy o ochronie roślin wykluczającej od 01.01.2011 r. służby PIORiN z udzielania rolnikom pomocy doradczej, a równocześnie nowych zadań dla rolników i doradców wynikających z konieczności wdrażania od 2014 roku dyrektywy dotyczącej integrowanej ochrony roślin.
3. **Andrzej Bobrowski** – Wielkopolski Urząd Marszałkowski, dzieląc się doświadczeniami instytucji w zakresie doradztwa rolniczego i wspierania jego struktur.
4. **Zygmunt Nowak** – Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w swoim wystąpieniu podkreślali potrzebę wprowadzenia zmian do ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego porządkujących zarządzanie jednostkami oraz możliwość dofinansowywania jednostek doradztwa rolniczego ze środków Urzędu Marszałkowskiego w sposób inny niż tylko poprzez celowe granty.
5. **Michał Wróblewski** – v-ce prezes Wielkopolskiej Izby Rolniczej wskazał na oczekiwania rolników wobec doradztwa rolniczego zwłaszcza małych i średnich gospodarstw, szczególnie pomoc doradcą dla tych gospodarstw we wdrażaniu postępu technologicznego, warunkującego możliwość obniżenia kosztów i poprawę ich konkurencyjności.

Konkluzje

1. Doradztwo rolnicze w Polsce zapisało się na trwałe, pozytywnie w historii rozwoju rolnictwa i wsi. Na przestrzeni swojego funkcjonowania podlegało różnym zmianom organizacyjnym, a obecna podległość samorządowi terytorialnemu jest jedyna w państwach Unii Europejskiej.
2. Potrzebna jest długookresowa strategia rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce. Zbyt częste zmiany podporządkowania, zasad funkcjonowania i finansowania doradztwa rolniczego nie służą dobrze jego rozwojowi.
3. Istnieje potrzeba zbudowania trwałych więzi współpracy doradztwa z instytutami badawczymi z obszaru rolnictwa, uczelniami rolniczymi dla przyspieszenia procesów innowacyjnych w rolnictwie, w których to procesach doradztwo rolnicze odgrywa w warunkach polskiego rolnictwa bardzo dużą rolę.
4. Rozdrobnione i słabe ekonomicznie rolnictwo nie jest jeszcze obecnie finansowo zdolne do zamawiania wyników badań w instytucjach naukowych. Czynnikiem ułatwiającym i usprawniającym procesy innowacyjne w rolnictwie byłaby możliwość dysponowania przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi środków finansowych na zamawianie wyników badań potrzebnych praktyce rolniczej.
5. W obecnej sytuacji formalno-prawnej jednostek doradztwa rolniczego potrzebne jest uporządkowanie ustawy o jednostkach doradztwa, szczególnie w zakresie zarządzania i finansowania, a jednocześnie znalezienie mechanizmów (sposobu) oddziaływania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na działanie jednostek doradztwa rolniczego podległych samorządowi terytorialnemu w sposób, który zapewni zaangażowanie jednostek doradztwa rolniczego we wspieranie wdrażania zasad i wymagań Wspólnej Polityki Rolnej.
6. Potrzebne jest zapewnienie warunków dla systematycznego doskonalenia zawodowego doradców do nowych zadań, w tym szczególnie:
 - wspierania procesów innowacyjnych w rolnictwie,
 - łączenia procesów rozwojowych z zachowaniem zrównoważonego rozwoju – co będzie ważnym elementem WPR po 2013 roku,
 - wspierania tworzenia i rozwoju pozarolniczych funkcji wsi i działalności na obszarach wiejskich.